



Saksbehandler: Hans Arne Akerø

Referanser: KR 11/10, KR 22/10, KR 41/10, BM 18/10

Saksdokumenter:

Se KM 04.1/10 Ordning for hovedgudstjenesten

## Gudstjenestereformen - Nattverdliturgi

### Sammendrag

I forbindelse med gudstjenestereformen er det lagt fram for Kirkemøtet et nytt forslag til nattverdliturgi i hovedgudstjenesten. Forslaget foreligger i dokumentet *Ordning for hovedgudstjeneste (KM 04/10)*, hvor nattverdliturgien utgjør hoveddel IV (side 11 – 15, samt side 45 – 54).

I saksfremlegget redegjøres det for bakgrunnen for nytt forslag til nattverdliturgi og for de problemstillinger som er knyttet til de valg som er gjort i det fremlagte forslaget.

Som sammendrag av saken vises det til den oppsummerende oversikten over de viktigste endringer som er foreslått i forhold til gjeldende nattverdliturgi i høymessen fra 1977 (se del 2 nedenfor).

### Forslag til vedtak

Kirkerådet anbefaler Kirkemøtet å fatte følgende vedtak:

1. Kirkemøtet har foretatt en førstegangs behandling av forslag til nattverdliturgi.
2. Saken oversendes Kirkerådet sammen med avstemningsresultatene for videre bearbeiding og saksgang i henhold til saksbehandlingsregler for liturgisaker.
3. Kirkemøtet ber om å få saken tilbake til endelig vedtak i 2011.



# Saksorientering

## 1. Saksfremstillingens inndeling

Her gis en innholdsfortegnelse over hoveddelene av denne saksfremstilling:

### 2. *Endringer sett i forhold til gjeldende nattverdliturgi fra 1977 (s. 2)*

Her gis en oppsummerende oversikt over de viktigste endringer i det fremlagte forslaget i forhold til gjeldende liturgi fra 1977.

### 3. *Nattverdliturgien i Forslaget 2008 og høringen om denne (s. 3)*

Her gis en kortfattet orientering om nattverdliturgien i Forslaget 2008, om høringen og det arbeid som ut fra dette er gjort fram til det foreliggende forslag.

### 4. *Nattverdliturgien -ledd for ledd (s. 5)*

Her drøftes noen sentrale problemstillinger og konkrete valg i nattverdliturgien.

### 5. *En utredning om tidsformene "bar" eller "bærer" i Du Guds lam (s. 14)*

Etter Bispemøtets behandling av saken, og Kirkerådets behandling i september 2010, er tidsformen "bar" beholdt i det fremlagte forslaget, i samsvar med gjeldende liturgi. Ettersom Forslaget 2008 og høringen gav støtte til tidsformen "bærer", redegjøres det her for disse to alternativene.

## 2. Endringer sett i forhold til gjeldende nattverdliturgi fra 1977

Hva er de konkrete endringene i det fremlagte forslaget i forhold til gjeldende liturgi fra 1977?

- A. Nattverden fremtrer tydeligere som et *måltid* som gjøres i stand og som avsluttes.
- B. Menigheten forberedes på nattverdhandlingen ved at brødet og vinen kan bæres fram under inngangsprosesjonen eller mens takkoffersalmen synges.
- C. Nattverdbønnen rettes mot Faderen, og ikke mot Sønnen, i tråd med økumenisk praksis.
- D. Ordningen inneholder hele fem nattverdbønner, som til sammen gir en rikere fylde av nattverdmotiver. I alle disse nattverdbønnene inngår en påkallelse av Ånden (*epiklese*).
- E. Det gis også en kortere nattverdordning for særlige anledninger, som bl.a. kan benyttes på visse hovedgudstjenester tilpasset barn og unge.

F. Den dialogiske karakter i nattverdliturgien er utvidet ved at menigheten kan gi tilsvar til liturgens ord flere steder.

G. Fadervår er flyttet fra sin nåværende posisjon før innstiftelsesordene til den økumeniske posisjon i etterkant av selve nattverdbønnen

H. Menigheten kan velge å bruke enten gjeldende form for Fadervår eller den nye bibeloversettelsen "Vår Far i himmelen".

I. Et nytt fast ledd er at liturg og menighet hilser hverandre med *Guds fred*. Menigheten kan også hilse hverandre med Guds fred og med håndtrykk.

J. Et nytt ledd er muligheten til *brødsbrytelse* og de ord liturgen kan si i tilslutning til dette.

K. Menigheten kan gå fram til nattverd mens *Du Guds lam* blir sunget, eller etter denne.

L. Ordningen har to alternative utdelingsord: Enten "Dette er Jesu legeme/Dette er Jesu blod", som brukes i dag, eller "Kristi kropp, gitt for deg./ Kristi blod, utøst for deg.

M. Tjenestemotivet er styrket i nattverden bl.a. ved at menigheten (eller liturg/medliturg) kan avslutte takkebønnen med å si: "Styrk oss ved din Ånd til vitnesbyrd og tjeneste i verden."

### **3. Nattverdliturgien i Forslaget 2008 og høringen om denne**

Med den nattverdliturgi som ble lagt fram i Forslaget 2008 ønsket man langt på vei at nattverdhandlingen skulle ha samme preg som tidligere. Nattverdets status som sakrament gjorde at det her ble lagt større vekt på en enhetlig og gjenkjennelig struktur. De viktigste endringene og problemstillingene knyttet til nattverden ble beskrevet med følgende sju punkter:

#### *1. Bruken av alteret.*

Man ønsket å gi alteret en sterkere karakter av å være nattverdbord, også i den forstand at det er under nattverden alteret først og fremst skal brukes. Praksis med at presten står ved alteret store deler av gudstjenesten, ble foreslått endret. Forslaget hadde også en sterk anbefaling av at liturgen skulle stå vendt mot folket under nattverdhandlingen. (Se mer om dette i saksfremstillingen til hovedgudstjenesten, pkt 7 L.)

#### *2. Forberedelse av måltidet*

En av de største endringene i forhold til gjeldende nattverdordning var å gi et sterkere fokus på nattverden som et *måltid* som gjøres i stand, og mat som bæres inn.

#### *3. Nattverdelementene*

Her ble det foreslått at man lokalt kan velge mellom gjæret og ikke-gjæret brød og mellom vin med og uten alkohol.

#### *4. Den store takkebønnen*

Her ble det gjort mindre endringer som skulle gjøre bønnen mer i pakt med økumenisk praksis.

Det ble fremlagt hele 8 nattverdbønner, og disse inneholdt både en *påminnelse* om Kristi gjerning (*anamnese*) og en *påkallelse* av Ånden (*epiklese*). Denne påkallelsen av Ånden var i de fleste bønnene satt inn etter at innstiftelsesordene ble lest.

#### *5. Fredshilsen*

Reformforslaget innførte også fredshilsen hvor liturg og menighet hilser hverandre. I tillegg var det opp til den enkelte menighet å velge om man også skulle la den enkelte i menigheten hilse hverandre, med ord og/eller håndtrykk. Dette var allerede blitt utprøvd i en rekke menigheter gjennom to av nattverdordningene utenom høymessen.

#### *6. Utdelingsmåter*

Forslaget anbefalte menighetene å bruke flere utdelingsmåter med vandrende nattverd kombinert med at den enkelte dypet brødet i den felles vinkalken (intinksjon), og ikke utelukkende å knele sammen ved alterringen kombinert med bruk av særkalker.

#### *7. Behandling av innviende nattverdelementer*

Nemnd for gudstjenesteliv hadde drøftet muligheten for å gi nærmere retningslinjer for behandling av innviet brød og vin, men ble stående ved "dagens minimumsløsning, at innviende elementer skal behandles med verdighet." Lokalmenigheten ble imidlertid oppfordret til å utarbeide en felles bevissthet og tolkning av hva dette betyr.

*I høringen* fikk nattverdforslaget gode tilbakemeldinger med hensyn til nattverdens struktur og de nye og økumenisk funderte elementene som ble innført. Kirkerådets og Bispemøtets behandling har heller ikke rokket ved denne strukturen, som derfor er beholdt i det fremlagte forslaget. Høringen viste også en stor tilslutning til at nattverdfeiringen skal være en fast del av menighetens hovedgudstjeneste.

Det som fikk en kritisk mottakelse var en rekke alternative formuleringer i nattverdliturgien, særlig de ulike variantene av tilsigelsesord etter utdelingen. I det fremlagte forslaget gis det kun ett tilsigelsesord som uttrykker nattverden som "gitt til soning for alle våre synder." Mange var også kritiske til det teologiske innholdet og den språklige kvalitet i flere av nattverdbønnene. Også at påkallelsen av Ånden (epiklese) var satt inn i *etterkant* av innstiftelsesordene, ble problematisert av flere.

Derfor er det på disse punktene gjort betydelige endringer i forhold til Forslaget 2008. Arbeidet med å revidere nattverdliturgien i Forslaget 2008 startet ved at et høringsutvalg drøftet høringen ut fra de høringssammendrag som var utarbeidet. I tillegg bidro høringsutvalget med forslag til endringer i innhold og språklig form. Til bearbeidelsen av

nattverdbønnene og andre tekster i nattverdliturgien ble eksterne personer trukket inn for å bidra med bønner og formuleringer i begge målformer.

Deretter har nattverddelen, sammen med hovedgudstjenesten for øvrig, blitt behandlet i to Kirkerådsmøter, på en konsultasjon med biskopene i februar 2010 og blitt behandlet i Bispemøtet i juni 2010, før Kirkerådet behandlet saken siste gang i september 2010.

#### **4. Nattverdliturgien – ledd for ledd**

##### **Ledd 17 (A): Frembæring av brødet og vinen**

Et viktig anliggende i Forslaget 2008 var at brødet og vinen skulle bæres fram under inngangsprosesjonen og plasseres på et lite sidebord. Et annet alternativ i Forslaget 2008 var at brødet og vinen kunne settes fram på sidebordet før gudstjenesten begynte. I begge tilfelle skulle brødet og vinen hentes fra sidebordet og settes på alteret mens takkofferet ble samlet inn.

I høringen fikk denne synlige forberedelse til måltidet god oppslutning (65 %). Enkelte innvendte at det kunne bli en for tett sammenheng mellom takkoffer og nattverd, eller gi inntrykk av at takkofferet var en slags ”betaling” for nattverden, men gjennomgående støttet høringen en slik forberedelse til måltidet. Halvparten av prøvemenighetene praktiserte denne forberedelse til måltidet, mens atskillig færre menigheter praktiserte å sette kalken og disken fra nattverdbordet tilbake til sidebordet *etter* måltidet. Dette siste kan delvis skyldes at en slik avdekking ikke var angitt som en rubrikk i liturgien, men kun ble omtalt i Veiledningen.

I det fremlagte forslag er både frembæring av brød og vin og den synlige avslutningen på måltidet videreført. Samtidig er det nå gitt anledning til at brødet og vinen også kan settes på selve *alterbordet* før gudstjenesten, slik at et sidebord ikke er obligatorisk. Men fortsatt gjelder at under takkoffersalmen skal brød legges på disken og vin helles i kalken som en synlig forberedelse til måltidet, og etter måltidet skal kalk og disk dekket med kalkkledet.

For de menigheter som ønsker å skille frembæringen av takkofferet (pengene) fra frembæringen av uinnvidd brød og vin (*naturalia*), angir rubrikkene (=rød skrift) i det fremlagte forslaget hvordan dette kan skje. I følge oldkirkelig og økumenisk tankegang er det imidlertid et poeng å se begge deler som takkoffer, hvor de skapelsens gaver vi har mottatt, bæres fram for Gud. I nattverdmåltidet mottar vi ikke bare brød og vin, men Jesu hellige legeme og blod, og pengegavene velsignes til beste for vår nødlidende neste og til Guds rikes fremme.

Ut fra en slik tankegang knyttes det et bånd mellom de gavene menigheten mottar i nattverden, og det som blir gitt til de som trenger det i verden. Det kan derfor gi god mening å be en og samme takkofferbønn for alt som vi bærer fram.

### **Ledd 17 (B): Gjæret eller ugjæret brød**

I Forslaget 2008 ble det presisert at menigheten kan velge å bruke enten gjæret brød eller oblater, altså ugjæret brød. Begrunnelsen for å bruke vanlig gjæret brød var at det kan gi en sterkere opplevelse av at en feirer et ordentlig måltid. Det kan også ses som et uttrykk for inkarnasjonen ved at Kristus kommer til oss i form av vanlig brød. Gjæret brød kan dessuten deles opp i mindre biter under utdelingen for å understreke at alle er del av den samme helheten. Det ble understreket at brødet bør være enklest mulig og smule minst mulig. Begrunnelsen for tradisjonelle oblater var at det er praktisk og greit og smuler ikke så mye som gjæret brød, noe som vel også kan sies å være et særlig problem når man mottar nattverd ved å dyppe brødet i vinen (intinksjon).

I høringen var bare noen få uenige i at menighetsrådet avgjør om det skal brukes gjæret eller ugjæret brød. Noen problematiserte bruken av gjæret brød og mente at det ikke burde være anledning til å bruke gjæret brød. Dette ble ikke først og fremst begrunnet med praktiske hensyn, at det smuler mindre, men med at gjæret brød representerer et brudd med en lang vestkirkelig tradisjon. Vestkirken har, til forskjell fra Østkirken, brukt ugjæret brød, enten i form av oblater eller i form av brød som kan brytes.

Ugjæret brød knytter forbindelsen til Israelfolkets utferd fra Egypt og det jødiske påskemåltid. Også i Det nye testamente omtales den jødiske påsken som ”høytiden med usyret brød” (Matt 26,17; Apg 12,3 og 1 Kor 5,7f). Det uttrykker lidelse, nødvendige oppbrudd og solidaritet med dem som lider, og at vi er underveis mot målet og ennå ikke er nådd fram til den endelige frelse. Østkirken understreker på den annen side forskjellen mellom den gamle og nye pakt ved å bruke *gjæret* brød og foregriper i sterkere grad den kommende frelsen. Valget mellom gjæret og ugjæret brød kan derfor ses i sammenheng med disse to lange teologiske tradisjonene. I Veiledningen vil de ulike sider ved gjæret og ugjæret brød bli drøftet.

I det fremlagte forslaget til Alminnelige bestemmelser for Ordning for hovedgudstjeneste sies det noe både om brødet og om vinen som brukes ved nattverd:

”Nattverdblødet kan være syret eller usyret brød. Brødet kan gis som oblat, eller det kan brytes fra et felles brød. Det skal være mulig å motta nattverd uten spor av gluten.

Hvilken som helst type ren, vanlig druevin – hvit eller rød – kan brukes til nattverden. Det kan også brukes avalkoholisert vin av hvilken som helst type. (B 10, IV)

**Ledd 17 (C) Glutenfritt brød** I Alminnelige bestemmelser er også behovet for glutenfritt brød tematisert: ”Det skal være mulig å motta nattverd uten spor av gluten”. Folk med cøliaki kan bli syke og noen kan få sterke reaksjoner av gluten, selv i svært små mengder. Det ligger faktisk en risiko for noen i å motta glutenfritt brød fra en prest som nettopp har tatt i brød som inneholder gluten. En med cøliaki kan heller ikke dyppe glutenfritt brød i en felleskalk hvor andre allerede har dypet brød som inneholder gluten. Det glutenfrie brød må derfor holdes strengt separat, og nattverdsgjesten må selv ta det

glutenfrie brødet/oblaten fra disken. I Veiledningen vil det også bli gitt orientering om dette.

### **Ledd 18 (A) Innledende lovprisning Prefasjon**

Tiltalen til Gud i *kirkeårs*-prefasjonene er noe forkortet i forhold til gjeldende liturgi. I det fremlagte forslaget heter det: ”hellige Herre, allmektige Far, evige Gud, ved Jesus Kristus, vår Herre”. I forhold til Forslaget 2008 er denne prefasjonen imidlertid noe utvidet. Forslaget 2008 hadde formuleringen: ”allmektige og nådige Gud, ved Jesus Kristus, vår Herre”. I lys av høringen har det fremlagte forslaget formuleringen: ”allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre”.

### **Ledd 18 (B) Nattverdbønnene ( side 47 - 52 i ordningen)**

Det har vært arbeidet mye med å forbedre nattverdbønnene. Det finnes nå 5 alternative nattverdbønner, og en egen nattverdordning som kan brukes på hovedgudstjenester som er særlig tilpasset barn og unge, samt på temagudstjenester (s. 53). Til sammen er de alternative nattverdbønnene ment å gi uttrykk for en rikere bibelsk motivfylde enn i dagens liturgi.

Nattverdbønnenes struktur består av følgende deler:

1. Hilsen/prefasjonsdialog.
2. Innledende lovprisning (prefasjon) som enten er fast eller som varierer med kirkeåret. (Se kirkeårsprefasjoner side 45-46 i ordningen).
3. Hellig/Sanctus, som er et hymnisk høydepunkt hvor menigheten gir sin tilslutning til lovprisningen.
4. En videre lovprisning av den treenige Gud.
5. Påkallelse av Den hellige Ånd over både gavene og menigheten, i noen tilfelle bare over menigheten.
6. Jesus innstiftelse av nattverden.
7. Ihukommelse/påminnelse (gr. *anamnese*), som understreker at Jesu lidelse og død fortsatt er virkekraftig. Dialogen knyttet til ”Stort er troens mysterium” i ordningen inngår i dette.
8. Eventuelt en avsluttende lovprisning.
9. Fadervår, som hele menigheten fremsier eller synger i fellesskap.

I Alminnelige bestemmelser fremgår det at liturgen, og ikke menighetsrådet, tar avgjørelse om hvilken nattverdbønn som skal brukes på den enkelte gudstjeneste (Alm. Best. D 4).



En vesentlig endring i forhold til gjeldende gudstjenesteordning er at nattverdbønnen - i tråd med økumenisk praksis - er rettet til Faderen og ikke til Sønnen.

Dette blir særlig tydelig i *Nattverdbønn A*, som er en revidert utgave av 1977-liturgien, men hvor endringer måtte gjøres for å rette bønnen mot Faderen.

*Nattverdbønn B* er utformet på grunnlagt av Hippolyts tekst fra rundt år 200, en tekst som har spilt en særlig sentral rolle for utviklingen av nattverdbønner. I høringen ble Forslagets formulering ”Slik utslettet han døden, brøt ondskapens lenker og åpenbarte oppstandelsen” sterkt kritisert. Den reviderte teksten lyder nå: ”Slik *tilintetgjorde* han døden, brøt ondskapens lenker og åpenbarte *for oss legemets oppstandelse*.”

Hippolyts dristige formuleringer er her i størst mulig grad forsøkt bevart. Uttrykket ”åpenbarte oppstandelsen” kan virke uvant, men må forstås ut fra diskusjonen som fant sted i Jesu samtid til spørsmålet om det finnes en legemlig oppstandelse fra de døde. Jesus avviste argumentasjonen hos dem som benektet oppstandelseshåpet (jfr. Mk 12,18-27). En kan si at håpet om de dodes legemlige oppstandelse meldte seg som en indre konsekvens av troen på en Gud som hadde skapt hele mennesket, legeme og sjel.

På denne bakgrunn får Hippolyts formulering god mening, og Jesus ”åpenbarte oppstandelsen”, ikke bare i sin undervisning, men først og fremst ved å stå opp fra de døde (jfr. 1 Kor 15). I tekstformen i det fremlagte forslaget knyttes assosiasjonene til trosbekjennelsesleddet om troen på ”legemets oppstandelse”. I en tid hvor den kristne troen på legemets oppstandelse fra de døde møtes med alternative trosforestillinger om reinkarnasjoner, kan det være vel verd å lytte til Hippolyt.

*Nattverdbønn C* er en nyskrevet bønn i forhold til Forslaget 2008. Den bygger på en rekke paulinske tekster.

*Nattverdbønn D* er en bearbeidet bønn fra Forslaget 2008. Den bygger på fortellingen i Lukas 24,13-35, hvor den oppstandne Jesus viste seg for Emmaus-vandrerne og satt til bords med dem, tok brødet, ba takkebønnen, brøt det og ga dem. Da ble deres øyne åpnet og de kjente ham igjen.

*Nattverdbønn E* er en omformet bønn etter Ordning for familiemesse.

*Nattverdordning for særlige anledninger* er en kortere form for nattverdbønn som kan brukes på enkelte hovedgudstjenester særlig tilpasset barn og unge, samt på temagudstjenester. Denne er i tråd med Bispemøtets ønske om en gudstjeneste med nattverd særlig tilrettelagt for barn. Det vises her til hoveddokumentet til hovedgudstjenesten, pkt 7 A.

Denne nattverdordningen inneholder ikke den faste Hilsen/prefasjonsdialog, heller ikke Fader vår eller Du Guds lam, og leddet Hellig/Sanctus kan erstattes av en annen lovsang. Her er det i tillegg til de tre alternative formulerte bønnene også gitt mulighet til en lokalt utformet bønn. Ordningen legger også opp til at det kan benyttes andre *takkebønner* enn

de tre alternativene i ordningens ledd 21, jfr. rubrikken s. 52 i ordningen: *Her kan følge en av de oppsatte takkebønnene, eller en annen egnet takkebønn*. Behovet for en annen egnet takkebønn kan nettopp være til stede på gudstjenester hvor et barn<sup>1</sup> som medliturg leser takkebønnen med ord som ikke oppleves å være for ”voksne”. En slik takkebønn kan for eksempel være:

*Takk, Jesus, for at du kom til oss i nattverden  
og vil være med oss alle dager.  
Takk for at vi alltid får høre til hos deg.*

**Ledd 18 (C) Hellig Sanctus.** Her er 1977-liturgiens form med eiendomspronomenet ”*hans* herlighet” endret til ”*din* herlighet”. Denne direkte tiltaleform (2. person) har ikke fått som konsekvens at foregående setning med omtaleformen ”*Herren* Sebaot” er endret til tiltaleform (*Herre* Sebaot). Også den norske romersk-katolske kirke har den samme veksling mellom omtale- og tiltaleform. Endringen i det fremlagte forslaget får ingen konsekvenser for den liturgiske musikken.

Flere mulige tekstlige alternativer har her vært vurdert, men hovedvalget har stått mellom:

Enten å følge *bibeltekstens* ordlyd (*Jes 6, 3*):  
”Hellig, hellig, hellig er Herren Sebaot. All jorden er full av *hans* herlighet.”

Eller å følge *romermessens* ordlyd, som har funnet et bredt økumenisk nedslag;  
”Hellig, hellig, hellig, Herre Sebaot. Himlene og jorden er fulle av *din* herlighet.”

Vi ser at her omtales ikke bare ”jorden” som full av Guds herlighet, men også ”himlene”. Nattverdliturgien har her ført til en utvidelse av Jesajatekstens ord ut fra den sammenheng *Sanctus* nå inngår i.

Det fremlagte forslag følger i hovedsak Jesajateksten, men endrer altså ”*hans* herlighet” til ”*din* herlighet”, en form som også Forslaget 2008 gikk inn for og som har fått god støtte i høringen, først og fremst av prøvemeninghetene, men også av et flertall av høringsinstansene.

Den andre delen av Sanctus ”velsignet være han som kommer i Herrens navn” bygger på Joh 12,3f (Salme 118,26).

#### **Ledd 18 (D) Påkallelse av Den hellige ånd**

Epiklese (gr. *påkallelse*) kalles den del av nattverdbønnen hvor man ber om at Den hellige ånd må komme over menigheten og/eller nattverdgvarene. *Epiklesen* kan enten gjelde menigheten eller gavene, eller de kan nevnes sammen. Den norske kirke har ikke tidligere hatt *epiklese* i *høymessen*, men Ordning for nattverd utenom høymessen i 1977 liturgien har *epiklese* over menigheten i variant II,1, i variant II,2 over både gavene og menigheten og i Familiemessen. I alle disse ordningene er epiklesen plassert *etter*

---

<sup>1</sup> Jf Alminnelige bestemmelser D – 4 om nattverdmedhjelpere som normalt skal være over 15 år.

innstiftelsesordene. I Forslaget 2008 ble *epiklese* tatt inn i alle nattverdbønnene, men var plassert ulike steder i nattverdbønnen.

*Epiklesen* var en viktig del av de klassiske nattverdbønnene som man kjenner til. Svært tidlig ble dette også en påkallelse av Den hellige ånd over *gavene*, og ikke bare over *menigheten*, slik vi ser det i den eldste kjente nattverdbønn hos Hippolyt, fra Den apostoliske tradisjon. En forkortet og bearbeidet form av Hippolyts bønn finnes i nattverdbønn B. I løpet av middelalderen la man i Vesten særlig vekt på selve tidspunktet for forvandlingen av brødet og vinen til Jesu Kristi legeme og blod. Innstiftelsesordene ble sett på som det avgjørende i nattverdhandlingen og fokuset på *epiklesen* ble trengt i bakgrunnen i Vestkirken.

Denne tenkningen ble videreført i luthersk tradisjon, samtidig som selve nattverdbønnen ble sterkt beskåret. Innstiftelsesordene ble dermed en enda mer sentral del av bønningen. I Østkirken har *epiklesen* alltid vært sentral, og med restaureringen av de klassiske liturgiene i løpet av forrige århundre ble den også viktig i økumenisk sammenheng. I dag har de fleste kirkesamfunn, også de lutherske, inkludert *epiklesen* i nattverdbønnene. Og det er en økende økumenisk tendens til å legge denne bønningen i etterkant av innstiftelsesordene (for eksempel ELCA).

Høringsutvalget fulgte denne tendens og la påkallelsen av Ånden over både gavene og menigheten *etter* innstiftelsesordene. Plasseringen av *epiklesen* må forstås i sammenheng med oppbyggingen av nattverdbønnen som helhet. Den klassiske nattverdbønnen består grovt sett av fire deler: En innledende dialog (*sursum corda – vi løfter våre hjerter*) en lovprisende del, en bønnfallende del og en avsluttende del. *Epiklesen* innleder tradisjonelt den bønnfallende delen, men det er litt forskjellige tradisjoner for hva denne innebærer. I Østkirken er det vanlig å regne *innstiftelsesordene* som en del av den lovprisende delen, og *epiklesen*, som er av bønnfallende karakter, kom dermed i etterkant. Vestkirken regnet derimot innstiftelsesordene til den bønnfallende delen, og *epiklesen* (som her ikke spilte den samme viktige rolle som i Østkirken), kom dermed i forkant av innstiftelsesordene. Historisk og teologisk har den lutherske kirke stått i denne tradisjon.

I restaureringen av nattverdbønnstradisjonen i vår egen tid, har en fulgt begge disse tradisjonene. *Epiklesen* kan derfor finnes både i forkant og etterkant av innstiftelsesordene, men med en økende tendens til å legge den i etterkant (for eksempel ELCA). Dermed fokuseres ikke så sterkt på innstiftelsesordene, men på helheten av nattverdbønnen som det som innvier måltidet.

I tråd med denne tendens vurderte en i prosessen å plassere *epiklesen* etter innstiftelsesordene.

Flere høringsinstanser hadde imidlertid sterke innvendinger mot å legge *epiklesen* etter innstiftelsesordene, og i konsultasjonen med biskopene i februar 2010 kom også disse innvendingene klart til uttrykk. I tråd med dette er *epiklesen* i det fremlagte forslaget plassert *før* innstiftelsesordene, i samsvar med en lang vestlig - og luthersk – tradisjon. Intensjonen med dette er dels å la det bønneaspektet ved nattverden som ligger i

påkallelse av Ånden, prege en større del av nattverdbønnen, dels å gi *innstiftelsesordene* en sentral og avgjørende plass i nattverdliturgien.

### **Ledd 18 (E) Stort er troens mysterium**

I Forslaget 2008 ble det lagt inn en fremsagt eller sunget dialog mellom Kantor/forsanger eller liturg og menighet. Denne har fått god respons i høringen:

*Forsanger/liturg:* Stort er troens mysterium

*Menighet:* Deg være ære for kjærligheten som er sterkere enn døden.

Dette menighetssvaret (Deg være ære...) er hentet fra liturgien av 1920 og 1977, men inngikk her ikke i noen dialog, men i liturgens bønn. Det er en formulering som ikke finnes i andre kirker, men som mange i vår kirke er blitt glade i. Ordene var rettet til Kristus, ettersom hele nattverdbønnen var rettet til Kristus. I den nye ordningen, hvor nattverdbønnen er rettet til Faderen, er det naturlig å tenke at svaret er rettet til Faderen, men med henvisning til Jesus død og oppstandelse for oss. Dialogen fra Forslaget 2008 er videreført i det *tredje* alternativet til denne dialogen.

Menighetssvaret i de to første alternativene: "Kristus døde. Kristus stod opp. Kristus skal komme igjen," er imidlertid vel kjent fra flere kirkesamfunn. Vi kjenner det også i Den norske kirke fra en av nattverdordningene utenom høymessen. Mange har ønsket at også denne sentrale bekjennelsen skulle lyde i nattverden. Da må det enten erstatte/være alternativ til "Deg være ære.." (jfr. det *andre* alternativet i det fremlagte forslag), eller kombineres med Deg være ære....

Bispemøtets forslag var en slik kombinasjon:

*Liturg:* "Stort er troens mysterium. Kristus døde. Kristus stod opp. Kristus skal komme igjen."

*Menighet:* "Deg være ære for kjærligheten som er sterkere enn døden".

Dette forslaget er ikke videreført, men erstattet av det *første* alternativet:

*Liturg:* Stort er troens mysterium

*Menighet:* Kristus døde. Kristus stod opp. Kristus skal komme igjen.

*Liturg:* Deg være ære for kjærligheten som er sterkere enn døden.

### **Ledd 18 (F) Tekstformene i innstiftelsesordene med mer**

Her følger en kort begrunnelse for tekstformene i innstiftelsesordene og i noen andre deler av nattverdliturgien

I det fremlagte forslaget er følgende tekstformer valgt:

\* *kalk* (ikke "beger" - i innstiftelsesordene). Nettopp her ønsker en å beholde et mer høytidsskapende ord. Det er også språklig bedre med et hankjønns- enn et intetkjønnsord i denne teksten ("drikk alle av *den*" – i stedet for "av det"). Den nye bibeloversettelsen (og Forslaget 2008) bruker imidlertid ordet "beger".

\* *disk* (ikke "fat"). Dette egenartede ordet beholdes, fordi man med dette unngår forvekslinger med andre "fat". Det hører også naturlig sammen med "kalk". Ordet blir imidlertid ikke uttalt i selve gudstjenesten.

\* *kropp og legeme*. I det fremlagte forslaget til ny nattverdliturgi anvendes begge disse ordene: *Kropp* i innstiftelsesordene, fordi det er livsnært og formidler realitetene og fordi det anvendes i den nye bibeloversettelsen. *Legeme* anvendes i tilsigelses- og erklæringen etter nattverd, da det ikke er naturlig å si ".. har nå gitt dere sin hellige kropp og sitt hellige blod". Slik ivaretas også høytids- og pietetsfølelse.

En har vurdert det slik at på nåværende tidspunkt i vår språkutvikling er det ikke grunn til å gjøre et helt entydig valg mellom kropp og legeme. Vi trenger i dag begge disse ordene i nattverdliturgien.

Disse valg av ord og uttrykk, og andre tekstvalg som omtales i dette saksfremlegget, er drøftet med Bibelselskapet, både på tidligere stadier i reformen og så sent som etter Kirkerådsmøtet i september 2010. Bibelselskapet opprettholder ordene "beger" og "kropp" i forslaget til ny bibeloversettelse av nattverdens innstiftelsesord. Bibelselskapets styre avgjør den endelige tekst så sent som i desember 2010. Til Kirkemøtet 2011 vil alle endelige valg i den nye bibeloversettelsen som skal utgis høsten 2011, være kjent.

### **Ledd 18 (G) Herrens bønn**

I det fremlagte forslaget er Fadervår gjengitt i to likestilte former. I mange kirkesamfunn finnes i dag ofte flere enn to tekstformer for Fadervår, slik at vår situasjon ikke er uvanlig. I den tekstform (på bokmål) som nå har vært i bruk i mer enn 30 år, har det vært reist den *innholdsmessige* innvending mot første bønn (".. holdes hellig") at den bryter med (den teosentriske) strukturen i de tre første bønnene.

Bokmålsteksten i bibeloversettelsen av 2005 har vært både kritisert og rost på et mer *formmessig* grunnlag, særlig for tiltaleformen "Vår Far". Det samme kan sies om passivformen "helliges", de etterstilte eiendomspronomen (navnet ditt, riket ditt, viljen din) og den *innholdsmessige* endring som ligger i bønnen: "La oss ikke komme i fristelse". Den nynorske teksten har ikke vært like omstridt.

I det fremlagte forslag finnes det to alternative former for Fadervår som den enkelte menighet må velge mellom. Folkepedagogiske grunner kunne likevel tale for å prioritere én tekstform, men verken Kirkerådet eller Bispemøtet har prioritert én av tekstformene for Fadervår. I det fremlagte forslaget er det derfor foreslått å beholde de to sidestilte formene for Fadervår, og at den enkelte menighet avgjør hvilken tekstform som skal brukes (jfr. Alm. best. C 3).

### **Ledd 19 (A) Fredshilsen**

Mellom nattverdbønne og selve måltidet utveksles fredshilsenen mellom liturg og menighet. I tillegg kan en velge å oppfordre gudstjenestedeltakerne til å hilse de som står omkring med håndtrykk og eventuelt med ord som "Guds fred". Høringen viste god oppslutning om det første, men i mindre grad om det siste og valgfrie leddet.

### **Ledd 19 (B) Brødsbrytelse**

Dette er et valgfritt ledd, men uttrykker det bibelske begrep om nattverd som brødsbrytelse. Skal dette leddet fungere godt, kan det være behov for å bruke en større oblat eller et større nattverdrød.

### **Ledd 19 (C) Du Guds lam**

I tråd med Forslaget 2008 foreslås at liturgen *kan* si ”Kom, for alt er ferdig” - enten før eller etter Du Guds lam blir sunget. I det første tilfellet går menigheten fram til nattverd mens de synger dette liturgiske leddet, i det andre tilfellet går de fram først etter at å ha sunget Du Guds lam.

Når det gjelder valget av tekstformen ”Du Guds lam, som *bærer* verdens synder” eller Du Guds lam, som *bar all* verdens synder”, vises det til et eget utdypende ekskurs om dette nedenfor.

### **Ledd 19 (D) Utdelingsform ved nattverd**

I Forslaget 2008 var den primære ordning at nattverd mottas *stående* nede i kirkerommet, mens den etablerte ordningen med å motta nattverd *knelende* på alterringen, var en alternativ mulighet (Forslaget 2008, s. 87). I Veiledningen i Forslaget 2008 ble det vist til at ”Utdeling i kirkerommet gjør måltidet lettere tilgjengelig for dem som av ulike grunner har vansker med atkomst til koret og har problemer med å knele. Erfaringen er at utdeling i kirkerommet gir større deltakelse enn utdeling ved alterringen” (Forslaget 2008, s. 54).

Denne utdelingsmåten (nede) i kirkerommet hvor nattverdgjestene mottar nattverd stående, kan skje ved *intinksjon* (neddypping), altså at den enkelte dypper nattverdrødet i den felles vinkalken. Men den kan også skje ved at man bruker *særkalker*, slik at den enkelte mottar både brødet og vinen, slik også Forslaget 2008 presiserte (s.54). Å motta nattverd stående er altså ikke identisk med *intinksjon*, selv om disse vanligvis har vært kombinert i praksis.

Alternativet til å motta nattverd stående, er å motta den knelende, hos oss som oftest ved alterringen. I høringen kommer det fram at det er ulike ønsker i menigheten, ved at noen ønsker å motta nattverd stående, mens andre foretrekker å motta nattverd knelende, som de opplever som en mer meditativ og høytidsfull mottakelse ved alterringen. Noen menigheter gir i dag mulighet til begge praksisformer i samme gudstjeneste.

I den nåværende Gudstjenesteboken (GB) er ikke *intinksjon* omtalt i høymessen, og det å knele ved alterringen (eventuelt som kontinuerlig kommunion) er den eneste mottakelsesform som er beskrevet (GB Bind I, s 79-80). Kun i ordning for Felles nattverd på institusjon er muligheten for *intinksjon* omtalt (GB II, s 116). *Intinksjon* ved hovedgudstjeneste ble det gitt mulighet for i de Liturgiske forsøksaker som ble fastsatt av Kirkerådet i mai 1995, men her begrenses bruken til ”særskilte anledninger – fortrinnsvis ved særlig store alterganger”. Det nevnes også i denne forbindelse at nattverd kan mottas stående, ”ved såkalte stasjoner”. ”Avgjørelse om bruk av *intinksjon* treffes

etter forslag fra menighetens prest(er), vedtak i menighetsrådet og godkjenning av biskopen.”

Etter at dette ble vedtatt, har bruken av *intinksjon* økt sterkt og i mange menigheter er dette blitt den normale ordningen. Intinksjon er ikke lenger bare en ordning som brukes ved særskilte anledninger. Hovedgrunnen til denne praksis er at flere våger å gå fram til nattverd enn når brødet og vinen deles ut ved alterringen, mens menigheten kneler. Kanskje kan det samme oppnås ved bruk av særkalker, når nattverd mottas stående.

I debatten om denne praksis har det vært reist kritiske spørsmål til bruken av *intinksjon*: Kan denne utdelingsform sies å ivareta innstiftelsesordenes formulering ”drikk alle av den”? Svekker den måltidskarakteren ved nattverden, forsterker den forskjellen mellom prest og menighet, er den pietetsfull nok osv? Også mer praktiske og estetiske sider ved denne praksis er det stilt spørsmål ved.

I det nye forslaget til *Alminnelige bestemmelser for hovedgudstjenesten* er prinsippet fra Forsøkssaker 1995 videreført. Her heter det:

Utdeling kan skje ved knefall ved alterringen (felles eller kontinuerlig) eller stående i andre deler i kirkerommet. Stående nattverd gjennomføres slik at hver kommunikant tar med en særkalk fra til utdelingsstedet og mottar vinen i denne. Normalt skal nattverddeltakerne motta både brød og vin til å spise og drikke.

Intinksjon (dypping) kan benyttes ved særskilte anledninger. Bruk av intinksjon avgjøres av sokneprest i samråd med menighetsrådet. (Alm. Best. Pkt B 10)

I Veiledningen drøftes også spørsmålet om utdelingsmåte. Her drøftes også behovet for oblater som trekker til seg mer av vinen når intinksjon benyttes.

## **5. En utredning om tidsformene ”bar” og ”bærer” i Du Guds lam**

I gjeldende liturgi fra 1977 synger menigheten i nattverddelen ”Du Guds lam, som *bar* all verdens synder”.

Forslaget 2008 endret imidlertid tidsformen til nåtid og valgte tekstformen ”Du Guds lam, som *bærer* verdens synder”.

68 % av høringsinstansene og 73 % av høringsmenighetene sa seg enige i denne endringen fra ”bar” til ”bærer”, og dette ble videreført av Kirkerådet i mars og i mai 2010.

Bispemøtet i juni 2010 valgte imidlertid å gå tilbake til den nåværende tekstformen ”bar”. Kirkerådet sluttet seg til dette i sitt møte i september 2010. Derfor er det formen ”bar” som legges fram for Kirkemøtet.

Bispemøtets protokoll gav ingen begrunnelse for dette, men det er naturlig å tenke at de slutter seg til de høringsinstansene som sier at fortidsformen gir en bedre understreking

av Kristi soningsoffers engangskarakter (NLA, Normisjon, Agder og Telemark bispedømmeråd og biskop m.fl.). En oppfatning om at dette punktet kan være av læremessig karakter, er også kjent fra tidligere debatter om gudstjenesten. I Kirkerådsmøtet i september bekreftet Bispemøtets preses at spørsmålet var av læremessig karakter.

I sin høringsuttalelse skriver MF at de kan slutte seg til Forslaget 2008s tidsform (bærer) av *økumeniske* grunner, selv om de også sier at ”fortidsformen gir et bedre uttrykk for de teologiske realiteter enn presens.” Enkelte høringsinstanser støtter endringen til presensform i Forslaget 2008, men under forutsetning av et sterkere fokus på Jesu forsoning i nattverdliturgien som helhet.

Ettersom dette var et viktig læremessig hovedpunkt for Bispemøtet i forhold til Forslaget 2008 og Kirkerådets forslag fra mars og mai 2010, følger det her en utførlig redegjørelse for problemstillingen:

Teksten ”Du Guds lam” (*Agnus Dei*) inneholder tre språklige utfordringer:

1. Skal det hete ”bar” eller ”bærer”, altså fortid eller nåtid? Dette er hovedspørsmålet.
2. Skal det hete ”bar *bort*” (ev. ”tok *bort*”) eller kun ”bar” (ev. ”bærer”)?
3. Skal det hete ”verdens synder” eller ”verdens synd”, altså flertall eller entall?

Dette liturgiske leddet (Du Guds lam) bygger på ordet i Joh 1,29. Om man i nattverdliturgien skal følge ordlyden i dette bibelordet nøyaktig, er likevel ikke selvsagt. Ofte må bibeltekster gis en justert form for å fungere godt i det liturgiske forløp. Både språklige, stilistiske, rytmiske og tradisjonsmessige hensyn må tas, dessuten hensynet til en mest mulig ens oversettelse mellom målformene nynorsk og bokmål. I gudstjenesteledd som menigheten synger, vil det også være viktig å ta hensyn til at gode og innarbeidede melodier til *Du Guds Lam* fortsatt kan bli brukt av menighetene, på linje med nyere melodier.

I liturghistorien har den *latinske* oversettelsen av *Du Guds Lam* spilt en viktig og formende rolle for kirkesamfunnene. Her vil også økumeniske hensyn være av stor betydning.

Likevel er det viktig å få en klar forståelse av den greske grunnteksten som vi bygger bibeloversettelsen på. Hva kan være den mest korrekte oversettelsen av *bibelordet*? Det er vanskelig å finne en entydig bakgrunn for begrepet ”Guds lam” i Joh 1,29. Fortolkere peker særlig på syndeofferbukken, påskelammet og Herrens lidende tjener. Sannsynligvis representerer teksten en kristen forståelse av alle disse tre elementene.

*Spørsmål 1* ovenfor, om *fortid* eller *nåtid* i bibelteksten, er udiskutabelt: I Joh 1,29 er det presensformen som er eneste mulige oversettelse, altså ”bærer”, og ikke ”bar”. Også de som i *liturgien* foretrekker fortidsformen ”bar”, er enige i det.



*Spørsmål 3* er også udiskutabelt: Bibelteksten har entallsformen ”verdens synd”, og ikke flertallsformen ”verdens synder”. Den *latinske* liturgiske teksten, derimot, har flertallsformen.

Rytmske og stilistiske grunner vil her være avgjørende for hvilken form man velger i liturgien, enten man følger den greske grunnteksten eller den tradisjonelle latinske teksten. Det behøver ikke oppfattes å være noen avgjørende meningsforskjell mellom disse to formene, og i Bibelen brukes syndsbegrepet både i entall og flertall. Kanskje kan flertallsformen være å foretrekke i den liturgiske sammenheng *Du Guds Lam* inngår i, fordi en lettere kan kjenne seg eksistensielt inkludert i flertallsformen enn i entallsformen. ”Verdens synd” kan muligens misforstås som en abstrakt størrelse som ikke angår den enkeltes liv og synder.

*Spørsmål 2* har det derimot lenge vært uenighet om blant bibeloversettere og fortolkere. Noen bibeloversettelser har med ordet ”bort”, andre ikke. Det kan synes å være en tendens til at flere mener at formen ”bærer *bort*” vil være den mest korrekte oversettelse av bibelordet. Det greske verbet som brukes (*airo*) kan bety både løfte opp, bære, bære bort, ta bort. Den gammeltestamentlige bakgrunn i syndeofferbukk-tekstene har også vært fremhevet som grunnlag for dette valget.

I det nye forslaget til *bibeloversettelse* har man valgt å endre den tidligere oversettelsen ”bærer” til ”bærer *bort*”. I NT 2005 heter det derfor: ”Se, Guds Lam, som bærer bort verdens synd” / ”Sjå, Guds Lam, som ber bort synda i verda”.

Det finnes to tradisjoner blant bibelfortolkere om hvilken av disse to oversettelser som er den riktige, altså om ordet ”bort” (eller tilsvarende) skal være med. Forskjellen kan følges helt tilbake til reformasjonstiden. I den svenske liturgien har man i dag formen ”tar bort verdens synd”. Også i andre nyere liturgier kan en se denne tendens. Den katolske kirke i Norge har i sin liturgi formen: ”Guds lam, som tar bort verdens synder”.

Skulle en følge denne oversettelsestradisjonen, støter en på noen rytmiske problemer, som i alle fall gjør at det vil være vanskelig å bruke de melodiene som er innarbeidet hos oss. Formuleringen ”Du Guds lam, som tar bort verdens synder” – og ”Du Guds lam, som bar bort verdens synder” får trykk på feil ord, og vil av denne grunn ikke klinge godt. Språklig sett er heller ikke de to *b*-ene i ”bar bort” særlig vellykket, mens formen ”bærer bort”, som Bibelselskapet har, klinger bedre. Når trykket legges på ”bort”, som det bør, oppstår det et sammenstøt mellom to betonte stavelser (bort og verdens), som er vanskelig å håndtere musikalsk.

Går vi tilbake til *spørsmål 1* om presens eller fortidsform, blir dette et ganske sammensatt spørsmål når vi ikke diskuterer *bibelteksten*, men den *liturgiske tekst*. Hva er grunnene til at noen i liturgien ønsker fortidsformen, mens andre ønsker nåtidsformen?

Her er noen argumenter for fortidsformene *bar*, *bar bort* eller *tok bort*.

1. Kristi sonoffer var en engangshending i fortiden som danner basis for vår tro. Det er derfor forvirrende å bruke presensformen ”bærer verdens synder”.

2. Kristus soner ikke verdens synd i dag, men gjorde det da, en gang for alle – til forskjell fra de gjentatte soningsofre i den gamle pakt (jfr. Joh 19,30; Rom 6,10; Heb 9,12). Man underslår dette ved å si at Kristus i dag bærer verdens synd.
3. I Norge har fortidsformen (*har båret*, senere *bar*) blitt brukt siden 1600-tallet (ortodoksien). Hvorfor endre dette som er så sterkt innarbeidet i vår kristne tradisjon og spiritualitet? Hvem forestiller seg at den oppstandne Kristus i dag går og bærer på verdens synder?
4. Fortidsformen verner mot en ubibelsk og uluthersk tanke om at det er vi som bærer fram Kristi legeme og blod som offer i nattverdhandlingen. Dette vern må ikke oppgis.
5. Fortidsformen er – selv om presensformen kanskje ikke er direkte feilaktig – det som klarest og aller best gir uttrykk for den kristne tro.

Her er noen argumenter for presensformen *bærer*, *bærer bort* eller *tar bort*:

1. Bibelteksten har presensformen (den sier ikke ”skal bære”), selv om Jesu sonoffer ennå ikke var skjedd da døperen sa ordene. Da må det gis gode grunner for å velge noe annet enn presens.
2. Siden dette leddet ble innført i nattverdliturgien av pave Sergius I (687-701), har presensformen vært brukt.
3. Når selv Luther beholdt presensformen, han som hadde avskaffelsen av *messeofferet* som sitt viktigste prinsipp for nyordningen i liturgien, er det vanskelig å hevde at man åpner for messeoffertanken ved å skifte fra ”bar” til ”bærer”.
4. Det er i dag en nesten unison økumenisk oppslutning om presensformen. Danmark, Norge og enkelte tyske kirker er så godt som de eneste kirker som ikke bruker presensformen. En rekke av disse gjør det fordi de bruker Nicolaus Decius’ salmeform ”har båret” (se NoS 148/149), og ikke synger bibelordet i Joh 1,29. ”Har båret” har også noe mer presentisk ved seg enn det punktuelt fortidige ”bar”, som er en relativt ny form i vår tradisjon.
5. Presensformen er det som best uttrykker liturgiens egenart. I nattverdliturgien oppheves tid og rom i Guds evige nu. Vi blir ”samtidig med” det som skjedde og med det som vil skje.

Noen overveielser og konklusjoner:

- A. Følger vi den engelskspråklige oversettelsestradisjonen med ”bærer bort”, er det vanskelig å finne en god språklig og metrisk form på norsk som passer til den innarbeidede liturgiske musikken. Denne må i så fall omskrives eller nyskrives. De mest nærliggende språklige alternativene er da ”(Du) Guds lam, som bærer bort verdens synd” (jfr. NT 2005) eller ”(Du) Guds lam, som tar bort verdens synder” (jfr. Den katolske kirkes liturgi).
- B. De to beste liturgiske alternativer synes å være fortidsformen ”Du Guds lam, som bar all verdens synder” og presensformen ”Du Guds lam, som bærer verdens synder”. Begge disse formene passer også til den liturgiske musikken vi har hatt og

som vi nylig har fått med gudstjenestereformen. Valget bør stå mellom disse to alternativene.

- C. Fordi Kristi offer som en hending én gang for alle, og nattverdmåltidets karakter av å være *gave* til oss er så tydelig understreket i det foreliggende forslaget til Ordning for hovedgudstjeneste, synes det ikke å være teologisk *påkrevet* å beholde fortidsformen "bar" som et vern mot messeofferet.
- D. Bibelteksten, økumeniske hensyn og liturgiske hensyn kan tale for å beholde presensformen. Denne form kan gi en sterkere opplevelse og bedre forståelse av liturgiens vesen. Særlig i nattverdliturgien blir opphevelsen av tid og rom i et evig nu, "det liturgiske presens" – tydelig: Vi synger med Guds "menighet i himmelen og på jorden", påminnes (gr. *anamnese*) fortidens avgjørende hendelser ("I den natt da vår Herre Jesus Kristus ble forrådt, tok han et brød...") og ser framover mot å "samles hos deg i ditt fullendte rike."

Nå er dette presentiske ikke helt borte i formen "bar". Vi synger jo den "presentiske" bønne "miskunne deg over oss". Heller ikke her er vi helt i historiens fortid, men er samtidige med Kristus. En bør derfor heller ikke overvurdere den liturgiske endringen til "bærer".

- E. En ofte oversett problemstilling i debatten om "bar" eller "bærer" er hva disse alternative formene sier om *Kristus*. Kan vi se for oss at Kristus (fortsatt) bærer verdens synd, eller er dette tilbakelagt? I Johannes åpenbaring fremstilles Kristus som et lam, som "så ut som det var slaktet" (Åp 5,6). Tusener på tusener roper med høy røst: "Verdig er Lammet som ble slaktet, verdig til å få all makt og rikdom, visdom og styrke, ære og pris og takk" (Åp 5,12). Kristus identifiseres her som et slaktet lam, også i den seirende og opphøyede situasjon. Midt i den himmelske liturgi og lovsang fastholdes Kristus som *lammet*, som en gang ble slaktet og som andre følger etter "hvor han så går" (Åp 14,4) og det måltid han innbyr til omtales som "Lammets bryllupsmåltid" (Åp 19,9).

Disse bibelske bildene viser at det gir god mening fortsatt å henvende seg til den oppstandne Kristus som *lammet*, slik vi gjør i liturgien, enten vi synger "bar" eller "bærer". Et annet motiv som fastholder det samme poeng, er at den oppstandne Kristus i følge Det nye testamente fortsatt bærer sårmerkene etter oppstandelsen, noe som kommer til uttrykk både i vår forkynnelse, bønneliv og i kirkekunst. I denne sammenheng kan det også trekkes fram at Hebreerbrevet peker på at Kristus går i forbønn for oss: "... fordi han alltid lever og går i forbønn for dem" (Heb 7,25). Også i denne forbønns gjerning bærer han verdens synder fram for Faderen.

Presensformen "bærer" kan være tjenlig for å styrke bildet av den oppstandne Kristus som den som fortsatt bærer sårmerkene, som *identifiseres* og beskrives i liturgien som Guds lam og som fortsatt utøver en gjerning for oss. Det handler ikke bare om et "liturgisk presens", men også om et "*kristologisk presens*" (*kristologi*= læren om Kristus).

Samtidig ser vi at hans korsfestelse og død, som en fortidig engangshendelse ("som ble slaktet"), også kommer til uttrykk i den presentiske liturgi vi finner i Åpenbaringsboken. Det er dette som i vår tradisjon er gitt uttrykk for i formen "bar all verdens synder".

### **Konklusjon**

Det er altså gode grunner både for å velge fortidsformen "bar/har båret" og nåtidsformen "bærer".

\*